

Denne fil er downloadet fra
Danmarks Tekniske Kulturarv
www.tekniskkulturarv.dk

Danmarks Tekniske Kulturarv drives af DTU Bibliotek og indeholder scannede bøger og fotografier fra bibliotekets historiske samling.

Rettigheder

Du kan læse mere om, hvordan du må bruge filen, på *www.tekniskkulturarv.dk/about*

Er du i tvivl om brug af værker, bøger, fotografier og tekster fra siden, er du velkommen til at sende en mail til *tekniskkulturarv@dtu.dk*

Fr. Arvid Kingelbach
fra C.N.

C. NYROP.

S M E D E.

DANMARKS TEKNISKE BIBLIOTEK

Udmit af Danm^a 1902.

DANMARKS TEKNISKE BIBLIOTEK

338.6 (489) Myr

[ca. 1902].

SMEDE.

AF

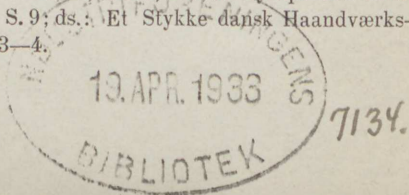
C. NYROP.

Smed er et gammelt Ord. Det findes paa vore Runestene, Ovre i Jylland ere baade Hörning-Stenen og Grensten-Stenen paa Knud den Stores Tid rejste af en Toke Smed, der herved er bleven en bekjendt Mand. Og han har formentlig mere end rejst dem. Han har sikkert ogsaa ristet Bogstaverne i dem. Enhver Mand, der udførte et kunsthædigt Arbejde, ligegyldigt om det var af Træ, Sten eller Metal, kaldtes den Gang Smed. I de islandske Sagaer nævnes ved Siden af Træsmede og Jernsmede ogsaa Stensmede. Og til Bevis for Ordets oprindelige, omfattende Betydning kan endnu tjene, at Skosmed betyder Skomagere, og at et Bogtrykkeri paa Islandsk hedder prentsmiðja.

Det er ganske i Overenstemmelse hermed, at der flere Steder har været Smedelav, der ikke alene omfattede alle de mange Slags Metalarbejdere, der kjendes: Guldsmede, Kobbersmede (Kjedelsmede), Grovsmede, Klejnsmede, Nagelsmede, Knivsmede, Sværdfegere, Pladeslaaere (Harniskmagere), Sporemagere, Bøssemagere, Grydestøbere, Kandestøbere, Rothgiesere, Gelbgiesere, Blikkenslagere (Lygtmagere), Urmagere (Sejermagere) og Naalemagere, men ogsaa Stenhuggere, ja Remsnidere, Pungemagere, Sadelmagere og Felberedere².

¹ Ludv. F. A. Wimmer: De danske Runemindesmærker, I, S. 134 flg.; II, S. 259 flg., 264 flg.; Vidensk. Selsk.'s Skr., VII, 1758, S. 500.

² Hübertz: Aarhus, II, S. 287, 297; C. Nyrop: Fra Roskilde Smedelavs Lade, S. 9; ds.: Et Stykke dansk Haandværks- og Fabrikhistorie, S. 3—4.

Den udvidede Betydning af Ordet Smed have vi endnu i Ordsproget: „Enhver er sin egen Lykkes Smed.“ Her er „Smed“ ensbetydende med „Skaber,“ ligesom i Ordene Rimsmed og Rænkesmed. Man siger jo ogsaa: „Er der Noget ivejen, saå hent Smeden“, hvad der forudsætter, at han er en Mand, der kan bruges til Alt. Han bliver herved ligesom den Første mellem alle Haandværkere, og det passer derfor godt, at den gamle engelske Fortælling, der henlægges til Kong Alfreds Dage, lader ham blive Lavenes Konge. Repræsentanter for alle Datidens Lav bleve kaldte sammen til Undersøgelse af, hvem imellem dem der bedst kunde undvære de Andres Hjælp, ti han skulde være Konge imellem dem. Smeden og Skrædderen mødte op ved Siden af Bageren, Skomageren, Tømreren, Slagteren og Mureren. Og i Ovensstemmelse med Mundheldet „Smede og Skræddere ere uundværlige Folk“ stod Kampen væsentlig mellem disse Fag. Skrædderen mødte med sin Sax og en ny Kjole, Smeden med sin Hammer og en Hestesko, og Skrædderen vidste at gjøre sig saaledes gældende, at Smeden ikke syntes at kunne maale sig med ham. Skrædderen blev valgt. Men herover blev Smeden vred. Han vidste, hvad han betød, og i Harmen forlod han helt sin Smedie, som han lukkede og laasede efter sig. Og nu varede det ikke længe, før ogsaa de Andre maatte erkjende hans Betydning. Alt gik nemlig lidt efter lidt istaa for dem, da der Ingen var, som kunde gjøre deres Arbejdsredskaber i Stand. Kong Alfred erkjendte, at det var en stor Fejl, at han af Skrædderens fine Kjole havde ladet sig narre til at erklære ham for Lavenes Konge. Den, der skulde være det, var Smeden. Og saa blev han det ogsaa¹.

Og dette anselige Skudsmaal fra England er ikke enestaaende. I de Ystad Smedes Lavsskraa fra 1496 siges ganske det Samme. Efter den er Smedelavet det uundværligste Lav i Verden ligesom Smedene Verdens fornemste Haandværkere. Uden en Smed kan Ingen bjerge sig. Som Grammatiken er Vejleder for alle Videnskaber, saaledes er Smedekunsten det

¹ Dania, I, S. 171—72; Paul Sébillot: Légendes des métiers; les forgerons, S. 2—3.

for Alverdens Kunster. Smede hedder det ere blevne den hellige Kirkes Øverste, Paver, Kardinaler og Biskoper, ja Konger og Kejsere¹.

De sidste store Ord er det nu ikke ganske let at bevise. Men helt ud af Luften ere de dog ikke grebne. Vi ville nedenfor komme til at omtale Smedebiskopen St. Loye, og Grovsmedesönnen fra Schwaben Heinrich Göckelmann blev 1276 Kurfyrste og Erkebiskop i Mainz². Men Smedene antoges jo ogsaa for at kunne mere end deres Fadervor, Smedene, disse gamle Haandværkere, der gjorde sig til af at være Verdens ældste, saaledes som det paa sin Vis gjenlyder i den versificerede Tale, som Oldgesellen holdt ved Smedelavets Skiltflytninger i Odense c. 1820³.

Tubalkain var den første Smed i Verden,
 Han smedede de første Pile og Buer,
 Som satte kjærlige Hjærter i Luer.
 Leer ej kjære Piger
 Af det, som jeg siger;
 Det er saa sandt, som jeg staar her.
 Tubalkain er al Ære værd.

Men hvoraf kom Troen paa, at Smedene kunde Mere end deres Fadervor, Troen paa, at de sorte Smede forstod sig paa den sorte Kunst? Først og fremmest kom den maaske deraf, at det Stof, Smedene arbejdede i, Jernet som Staalet, almindeligt ansaas som det bedste Værge imod onde Aander.

Det var godt Nyaarsaften at slaa Kors med Kridt over Husets Døre eller at strø Sennop udenom Huset for ikke at tale om tre Torsdage i Rad at drysse med Hörfrø blandet med Kristenjord⁴. Men Jern eller Staal var et endnu kraftigere Middel. Hr. Niels anbefaler i Per Paars Staal som godt

. . . . at legge for sin Port,
 Ti saa kand Fanden ey udrette noget Stort!⁵

¹ Danmarks Gilde- og Lavsskraaer, II, S. 270—71.

² H. A. Berlepsch: Chronik der Feuerarbeiter, S. 90—93.

³ Smaastykker ved Udv. f. Folkeoplysnings Fremme, VIII, 1877, S. 231.

⁴ Skattegraveren, 1888, II, S. 12, 13.

⁵ Første Bog, 4 Sang (Holbergs udv. Skr. ved Rahbek, VII, S. 91).

I hvor mange Tilfælde er ikke Gudsord i Form af en Psalmebog og et Stykke Staal i Form af en Sax blevet lagt paa en kjær Afdøds Lig for at holde urene Aander fra det. Hvor mangen Skjærtorsdag Aften har Bonden ikke baaret alle Slags Jernredskaber som Øxer, Kiler o. lign. ud paa sine tilsaaede Marker for at skjærme dem mod alt Ondt, og hvor mangen Jul har han ikke lagt Staal i sit Barns Vugge for at holde de Underjordiske fra det, og Staal paa sine Korndynger og paa Møddingen, ja i Gæssenes Føde¹. Det var fuldt Alvor hermed. Mekanikus O. J. Winstrup, der døde i 1867 noget over 85 Aar gammel, har fortalt, hvorledes hans Fader, der var Tømmermand, Snedker, Hjulmand og Spillemand i Vinstrup ved Asmindrup (Holbæk Amt), Skjærtorsdag Aften satte alt sit Værktøj omkring i Huset, for at der allevegne kunde være Staal imod truende Hexe². Troen paa den beskyttende Hestesko, der slaas fast paa Dörtrinet³, har dybe Rødder.

Men ere alskens smedede Gjenstande saa virksomme, saa kan den, der frembringer dem, umuligt være helt uden Magt i samme Retning. Smeden maatte forstaa sig paa Forskjelligt. Og saa kom hertil endnu Troen paa de underjordiske Smede, Troen paa de Kæmper og Trolde, der smedede rundt om i Landets Höje og formaaede saa meget Vidunderligt, saaledes som det ses blot af ét enkelt Tilfælde. Paa Nygaards Mark i Bur Sogn under Nörre-Vosborgs Gods boede der en Bjergmand, som var Smed. Ilden slog om Natten ud af Höjens Top, men ind igjen af Höjens Side, ti Bjergmanden vilde have fuld Nytte af sin Ild, og det var helt forstaaeligt, for han var gjerne til Tjeneste med sin Kunst. Vilde En have noget smedet, behøvede han blot at lægge det fornødne Jern i Forbindelse med en Sølvskilling udenfor Höjen, idet han höjt udtalte, hvad han gjerne vilde have gjort. Næste Morgen laa,

¹ J. M. Thiele: Danm.'s Folkesagn, III, S. 63, 64, 160, 176, 177; Hyllén-Cavallius: Wärend och Wirderne, I, S. 457; Skattegraveren, 1888, II, S. 11; Troels Lund Danm.'s og Norges Hist., VII, S. 29, 67, 282.

² C. Nyrop: O. J. og P. J. Winstrup S. 4.

³ J. M. Thiele: Danm.'s Folkesagn, III, 1860, S. 176.

hvad han havde ønsket, færdigt og veludført paa det Sted, hvor han Aftenen før havde lagt Jernet og Sølvskillingen¹.

De hemmelige Egenskaber, som laa i Jernet, og de underjordiske Smedes vidunderlige Kunst blev en talende Baggrund, der efterhaanden forlenede ogsaa denne Verdens almindelige Smede med mystiske Egenskaber. Det fortæltes som afgjort, at der var Landsbysmede, der bleve gifte med Bjergmandsdøtre², og det var aldeles sikkert, at der var flere end een Smed, der kunde præstere Leer, som aldrig behøvede at blive hvæssede; blot de bleve holdt op i Luften, skar de altid lige godt³.

Smeden forstod sig paa Fandens Kunster. Og gjorde han det i een Retning, maatte han selvfølgelig kunne det i flere. En Smed, hedder det saa, kan læse over en Syg; han kan maale for „Motsot“; han kan vise igjen; men navnlig kan han udfinde den ubekjendte Tyv og slaa Öjet ud paa ham, hvor han end opholder sig⁴. I Per Paars attesteres det, at mange Smede lade sig bruge til den Kunst at slaa Öjne ud paa Folk⁵. Tre Torsdage i Træk stod han op ved Midnatstide, smedede et Söm paa Ambolten, til det blev gloende, og den tredje Torsdag tegnede han med Kridt et Öje paa en Stolpe og slog i den Ondes Navn Sömmet deri. Saa mistede Tyven i samme Time sit halve Syn⁶.

Smeden stod i Forbindelse med den Onde. Smeden paa Alling Mark ved Silkeborg kunde ved hans Hjælp fare vidunderlig hurtigt gennem Luften og endda føre to Mænd med sig. Ja Smeden, der til et Kapel i Viborg Domkirke skulde gjøre to kunstige Jerndöre, attesterede selv, at de vare gjorte med Fandens Hjælp; han satte nemlig et Billede af ham paa

¹ J. M. Thiele: Danm.'s Folkesagn, II, 1843, S. 181; jfr. I, S. 160.

² E. Tang Kristensen: Fra Bindestue og Kølle, I, 1896, S. 5—9.

³ Anton Nielsen: Landsbyhaandværkerne før og nu, S. 37.

⁴ H. F. Feilberg: Dansk Bondeliv, 1889, S. 182; Anton Nielsen: anf. Skr., S. 37.

⁵ 2 Bog, 3 Sang (Holbergs udv. Skrifter ved Rahbek, VII, S. 180).

⁶ J. Junge: Den nordsjæll. Almues Karakter, 1798, S. 240; J. M. Thiele: Danm.'s Folkesagn, III, 1860, S. 156; Jens Kamp: Danske Folkeminder, 1877, S. 419.

hver af Dörene¹. Men Smeden var som oftest Fanden overlegen, skjönt det maa indrømmes, at det gik galt for den Smed, som Fanden en Gang sendte to Ravne efter. Da Smeden saa dem, satte han sig op paa en vrinsk Hest, som han havde opfødt til at slaas med den Onde, og red ud i Marken. Men nogle Timer efter kom den tilbage i Skum uden Rytter; Smeden laa langt ude i Marken, ganske død og farligt mishandlet².

Men dette var en Undtagelse, ti Smeden var som Regel ikke alene en forsigtig, men en klog Mand. Nyaarsnat havde de fynske Smede altid tre Hestesko liggende færdigsmedede paa Ambolten, ti fik den vilde Jagt, der huserede paa den Tid, Brug for Hestesko, uden at kunne faa, hvad den behøvede, gik det den paagjældende Smedie galt; i modsat Fald kvitterede den for Jernskoene ved at efterlade tre Guldsko³. Og ingen Smed gik til Fyraften uden først at have taget Hammeren fra Ambolten; efterlod han den der, forstod Fanden det som en Indbydelse; ja Smeden stak yderligere „Ildspeddet“ ind i Bælgens Tud og lagde Sandskeene overkors paa den⁴. Han vilde ikke have uventede Besøg af ham. Manede han ham selv frem, var det noget Andet. Og ved en saadan Lejlighed var det dog nær gaaet Smeden paa Alling Mark galt. Han havde manet „en sort Mand“ frem til at smede Söm for sig, men da Arbejdet var færdigt, slog det fejl for ham med at mane ham bort igjen, og Sagen kunde have faaet et slemt Udfald, hvis den lille Hyrdedreng ikke havde hjulpet ham ved at sige „I Jesu Navn“⁵. I det Hele spille de himmelske Magter en Rolle i Smedenes Historie.

Da Vorherre og St. Peter gik om paa Jorden, kom de ogsaa til Smeden paa Isbakken, nord for Baggessvogn i Sindal

¹ E. Tang Kristensen: Jyske Folkeminder VIII, 1886, S. 313—315; J. M. Thiele: Danm.'s Folkesagn, I, 1843, S. 226.

² Arne: 28 Fortællinger fra Slagelse Egnen, 1871, S. 22—23.

³ J. M. Thiele: Danske Folkesagn, II, 2, 1823, S. 24.

⁴ J. M. Thiele: Danm.'s Folkesagn, III, 1860, S. 197; H. F. Feilberg: Dansk Bondeliv, 1889, S. 186.

⁵ E. Tang Kristensen: Jyske Folkeminder, VIII, 1886, S. 315.

Sogn. De kom til Smeden, fordi ingen Anden vilde huse dem, og han tog venligt imod dem. Han plejede at give Vejfarende Nattely og det endda uden at ville have Noget for det. Saaledes ogsaa i dette Tilfælde. Men da saa Vorherre lovede ham Opfyldelsen af tre Ønsker, var Smeden ikke sen til at benytte sig deraf. Han ønskede, at den, der stak Haanden i en Pose, han ejede, ikke skulde kunne faa den ud igjen uden hans Tilladelse; at den, der satte sig paa hans Stol, ikke skulde kunne rejse sig fra den, uden naar han tillod det, og at den, der krøb op i hans Æbletræ, ikke skulde kunne komme ned fra det uden med hans Samtykke. St. Peter var meget utilfreds med disse Ønsker; han havde ventet, at Smeden vilde have ønsket sig den evige Salighed. Men Vorherres Løfte maatte holdes, og Smedens Ønsker vare slet ikke saa tossede endda, hvad Fanden fik at mærke, da han efter den Kontrakt, Smeden havde indgaaet med ham, kom for at hente ham. Smeden fik ham til at stikke sine Hænder i den fortryllede Pose, og han fik ikke Lov til at faa dem ud igjen, før han havde givet Smeden en antagelig Henstand. Paa lignende Maade gik det anden Gang, da Fanden kom, denne Gang ved Hjælp af Stolen, og da Smeden ogsaa tredje Gang narrede ham, denne Gang ved Hjælp af Æbletræet, vilde han slet ikke mere have med Smeden at bestille.

Ja efter andre Varianter gik det Fanden endnu værre. Smeden fik ham til at omskabe sig til en saa lille Skikkelse, at han helt kunde anbringe sig i den fortryllede Pose, som Smeden saa lagde paa sin Ambolt og med sine Svende ubarmhæjertigt slog løs paa med de største Hamre. Fanden hylede og skreg naturligtvis, og Resultatet blev, at han ikke alene helt gav Afkald paa Smeden, men senere, da Smeden var død, ikke paa nogen Maade vilde tillade ham at komme indenfor Helvedes Mure. Saa maatte Smeden gaa ad Himlen til. Men her stod St. Peter ved Døren, og han vilde heller ikke aabne for Smeden. Han havde jo ikke ønsket sig den evige Salighed. Men saa bad Smeden om blot at maatte faa Lov til at kigge ind i Himlen, og det tilstod St. Peter ham. Himmeriges Dør blev aabnet paaklem og endda lidt mere, da der i det

Samme kom en gammel Kone, som skulde ind. Og det benyttede Smeden sig af. I et Nu havde han kastet sin grønne Kappe derind, og da det var et af hans Ønsker, hvis Opfyldelse Vorherre havde lovet ham, at hvor som helst Kappen laa, skulde han kunne hente den, maatte St. Peter indlade ham. Men istedenfor at tage den op og forføje sig bort, satte Smeden sig nu paa Kappen, hvor St. Peter smukt maatte lade ham blive siddende, ti det var Smedens sidste af Vorherre tilstaaede Ønske, at Ingen skulde kunne faa ham fra det Sted, hvor han sad paa sin Kappe. Og saaledes kom Smeden da trods Alt i Himmerig¹.

Hvad der ovenfor er fortalt om Smedens Forhold til den sorte Kunst, fortælles, i al Fald delvis, ellers om Præsten, Manden fra den sorte Skole. Og naturligvis har Almuen da ikke undladt paa forskjellig Maade at sætte Præsten og Smeden sammen aabenbart med Forkjærlighed for Smeden, saaledes som det allerede fremgaar af det lille Börnevers

Sko min Hest,
 hwæm kan bedst?
 — det ka æ Præst?
 nej, kan han ej,
 det kan æ Smæj,
 som buer ve æ Vej.²

Smeden, hedder det, væddede en Gang med Præsten om, at hans Dreng var klogere end Præsten, hvad denne umuligt kunde tro. Men Smeden vandt. Da denne nemlig en Dag bad Præsten om at tage et Stykke Jern op fra Gulvet i Smedien, gjorde han det strax og brændte sig derved gudsjammerligt, medens Smedens Dreng ved en lignende Anmodning først spyttede paa Jernet og derved itide opdagede, at det endnu var varmt³. Ja en anden Historie gaar endog saa vidt, at

¹ E. Tang Kristensen: Jyske Folkeminder, V, 1881, S. 241—46; Skattegraveneren, 1888, II, S. 1—6; E. Tang Kristensen: Fra Bindestue og Kølle, I, 1896, S. 82—86; Berlepsch: Chronik der Feuerarbeiter, S. 79—81; Sébillot: Légendes des métiers; les forgerons, S. 7.

² H. F. Feilberg: Dansk Bondeliv, 1889, S. 188.

³ Jens Kamp: Danske Folkeminder, 1877, S. 287.

den gjør en uvidende Smed til Præst og lader denne „Smedepræst“ klare sig i forskjellige, ganske vanskelige Forhold¹. Her kan det ogsaa meddeles, at da en Præst en Gang paa Prækestolen ved en Fortællelse kom til at sige, at Jesus paa vidunderlig Maade havde bespist 5 Mand med 5000 Brød, udbød den tilstedeværende Smed: „Det kunde jeg minsæl ogsaa have gjort“, hvad der i høj Grad fortørnede Præsten, der fik Smeden dømt til en høj Bøde. Og saa stor var Præstens Glæde herover, at da han Aaret efter fortalte Underet paa rigtig Maade, altsaa om 5000 Mand, der bleve bespiste med 5 Brød, kunde han ikke undlade hoverende at sige til Smeden: „Kunde Du ogsaa det, Per Smed?“². Men det skulde Præsten ikke have gjort, ti nu anlagde Smeden Sag mod Præsten, og det var akkurat, at han slap fri for at blive dømt fra Kjole og Krave³. Det skal imidlertid ikke forties, at Historien findes i andre Former, hvorefter Præstens Modstander istedenfor at være Smed er enten Skrædder eller blot en Mand i Kirken⁴.

Der er da ogsaa Fortællinger, der stille Præsten over Smeden, Fortællinger der vise, at Smeden kan trænge til Præstens Hjælp. Det gjorde f. Ex. Smeden ved Nislevgaard paa Fyn noget nord for Odense. I virkelig Hengivenhed for sin Herre havde han en Gang lovet denne at ville følge ham i Liv og Død, og da Herren derefter døde, mødte han som Gjenganger hos ham og fordrede, at han, ud over Løftets Mening, øjeblikkeligt skulde følge ham. Nu var gode Raad dyre. Smeden ilede til Præsten, der hurtigt gav ham al ønskelig Vejledning. Han skulde roligt følge Herremanden, men naar denne gik ind i sit Hus, skulde han kaste en Staaløxe mellem

¹ E. Tang Kristensen; Jyske Folkeminder, VII, 1884, S. 163—172.

² [Jeg har hørt at Smeden svarede: „Å ja, med det jeg fik til overs fra ifjor“. V. D.]

³ Arne: 28 Fortællinger fra Slagelse Egnen, 1871, S. 14—15.

⁴ Skattegraveren, 1888, II, S. 213; E. Tang Kristensen: Jyske Folkeminder, IX, 1888, S. 321—22.

ham og sig foran Husets Dörtærskel, saa kunde Gjengangeren ikke komme ud mere. Det gjorde Smeden og blev frelst.¹

Det er forunderligt her at se Præsten undervise Smeden om Jernets hemmelighedsfulde Magt. Men det glimter her igjennem, at Smeden, Haandværkeren, der kunde saa Meget, Haandværkeren, der var Lavenes Konge, naar Alt kom til Alt, dog i Virkeligheden ikke var mere end et almindeligt Menneske. Hvad han ogsaa erfarede paa anden Maade. Da han en Gang havde sat paa sit Skilt ikke alene „Mester“, men stolt over sin store, alsidige Dygtighed „Mester over alle Mestere“, gik Vorherre og St. Peter til ham som to unge Smede, der søgte Arbejde, hvad de da ogsaa fik hos ham. Og længe varede det nu ikke, før Vorherre viste sig som en helt vidunderlig Smed. Da han blev sat til at sko en Hest, gjorde han det paa den Maade, at han tog Benet af Hesten, skoede det inde ved Essen og derefter satte det paa Dyret igjen. Ja han gik videre. Han lagde en gammel Kone i Essen og smedede hende derefter paa Ambolten om til en blomstrende ung Pige. Det var Vidunder paa Vidunder. Dog gik Alt saa naturligt til, at Smeden i sin Forblindelse mente, at det maatte han ogsaa kunne gjøre. Han vovede dristigt begge Forsøg, men led et saa forsmædeligt Nederlag, at han ydmygt erkjendte her at staa overfor sin Overmand. Ordene „Mester over alle Mestere“ forsvandt fra hans Skilt.²

Saaledes fortælles der forskjellige Steder her i Landet. Men Historien er næppe oprindelig her. I Frankrig fortælles der om den senere Biskop og Helgen Eligius eller Eulogius, paa dansk St. Loye. Han, der oprindelig var Guldsmed, havde nedsat sig som almindelig Smed og paa sit Skilt sat „Eligius, Mester over alle Mestere“. Men da Vorherre saa det, lod han St. Peter gaa til ham, og nu udviklede Begivenhederne sig ganske som i den danske Fortælling³. Eligius er forøvrigt

¹ J. M. Thiele: Danm.'s Folkesagn, II, 1843, S 142, jfr. med Hensyn til Staalet sst. I, S. 140; II, S. 155—6.

² Skattegraveren, 1888, II, S. 1—6 jfr. E. Tang Kristensen: Jyske Folkeminder, V, 1881, S. 241—46; VI, 1883, S. 239—42.

³ Aarb. f. nord. Oldk., 1899, S. 155 flg.; Sébillot: Légendes des métiers; les forgerons, S. 8.

mere end en Sagnfigur. Han er en historisk Smed (Guldsmed), der levede i det 7de Aarhundrede og af Kong Dagobert blev forfremmet til forskellige høje Embeder; tilsidst blev han Biskop i Noyon. Smedene gjorde ham til deres Helgen, og som saadan kjendes han ogsaa hos os. Men idet han bliver en hellig Mand, sker der en Forskydning med Hensyn til hvad det ovenfor nævnte Sagn beretter. Den efter Sagnet af Vorherre eller St. Peter udførte underfulde Skoning kan nu ogsaa udføres af Helgenen, saaledes som det bl. A. var at se paa et Kalkmaleri i Stubbekjøbing Kirke¹.

Der falder herved Glans over Smedehaandværket. Men Smeden er jo ogsaa en dygtig Mand, en mandig Natur. „Den kan ej være Smed, som ræddes for Gnisterne“; „Inden man bliver god Smed, har man tidt brændt Fingrene“². Han er ogsaa paapassende og snarraadig. Det hedder „at passe paa som en Smed“, og det gjælder om „at smede, medens Jernet er varmt.“³ Og saa er han vel ogsaa den eneste Haandværker, der er optraadt som en Slags Embedsmand med endog Embedsbolig. Landsbysmeden, d. e. Grovsmeden paa Landet, blev tidt med en vis aarlig Lön knyttet til en bestemt Smedie. For at udføre alt forefaldende Reparationsarbejde — nyt Arbejde blev særlig betalt — fik han som Høstfolkene Høstlön, et bestemt Antal Traver for hver Bonde i Byen eller Lign.⁴ Men saa gjorde han ogsaa hvert Aar omkring den 1. November et Gilde, det saakaldte Smedegilde, ved hvilket

¹ Aarb. f. nord. Oldk., 1889, S. 157 fig., C. Nyrop: Danske Haandværkerlavs Segl, S. 6. — Ogsaa her i Landet sker der en vis Forskydning, forsaavidt en Fortælling lader en Smed kunne fremstille en „Jerndreng“, der imidlertid som umulig i det almindelige Liv senere maa smedes om paany (Skattegraveren, Efterslet, 1890, S. 147—148).

² C. Nyrop: Lavenes indb. Rang, S. 15; E. Tang Kristensen: Dske Ordsprog, 1890, S. 609.

³ Chr. Molbech: Dske Ordsprog, 1850, S. 350.

⁴ Skattegraveren 1888, II, S. 123; Anton Nielsen: Landhaandværkere, 1889, S. 36, 41; H. F. Feilberg: Dansk Bondeliv, 1889, S. 33, 186—87.

det gik lystigt til¹. Ti negtes kan det jo ikke, Smeden har Ord for at holde meget af de vaade Varer.

Naar Bønderne skulde have Noget gjort hos ham, trakterede de ham med Brændevin, „hvo som Smedens Ven vil være, maa en Pægl Brændevin med sig bære“. Og naar det hedder, at „Smedebrændevin“ er godt for Rystesyge (Koldfeber), er det slet ikke ment, ti Midlet kunde aldrig blive prøvet; der blev nemlig aldrig levnet Brændevin hos en Smed: „Det er lettere at finde Brød i et Hundehus end Brændevin i et Smedehus“. Det hedder i det Hele: „Hvor finder man en Præst, som ikke er pengegjerrig, en Degn, som ikke er ærgjerrig, en Skrædder, der ikke er storhovedet, og en Smed, som ikke drikker?“² Det var en Ulykke for ham, og han følte det som en saadan: „Her gaar Vejen til Armod, sagde Smeden, han laa en Morgenstund midt paa Vejen og havde sovet Rusen ud“³. Men det er maaske just derfor, at der bliver taget forholdsvis mildt paa denne Daarlighed hos ham. Der er saaledes noget humoristisk ved Fortællingen om, hvorledes Smeden fik et Gudsord hjem med sig. Han sad svirende i Møllegaarden, da han af Degnen blev hentet til Kirken, for at Præsten kunde have Nogen at præke for. Og til Kirken kom han da ogsaa, men her faldt han strax i Søvn, og han sov trygt, saa længe Præsten prækede⁴.

Efter denne Fortælling synes Møllerens Hus at have været et Sted, hvor havarerede Existenser altid kunde findes. Men desværre for Smeden var i saa Henseende et Smedehus ikke bedre anset. I Kristian V's danske Lov (6—21—1) sættes et Smedehus paa Linie med et Krohus og et Møllehus. I dem alle førtes der løs Tale, og der tænkes maaske herpaa, naar det hedder: „Den, der kommer meget i Smedien, bliver let sværtet“.⁵

¹ Skattegraveren, 1888, II, S. 74.

² H. F. Feilberg: Dansk Bondeliv, S. 185; Anton Nielsen: Landhaandværkere, S. 38.

³ E. Tang Kristensen: Danske Ordsprog, 1890, S. 448.

⁴ E. Tang Kristensen: Jyske Folkeminder, IX, 1888, S. 323—24.

⁵ E. Tang Kristensen: Danske Ordsprog, 1890, S. 609.

Det er Forholdene paa Landet, der forme det saaledes. Det er dem, der gjør Smedens Hus til et Samlingssted for meget forskellige Elementer, hvad der har Indflydelse paa Smeden. Men hvad der end i saa Henseende kan siges ham paa, mistede han ikke derved sin forholdsvis fremskudte Plads. Trods Alt erkjendtes han stadig for den djærve, ligefremme og grundhæderlige Mand, som han var. Betegnende er det jo, som vi have set, at han ikke var ivrig for at kræve Betaling, naar han havde huset Vejfarende. Han omtales ingensinde som den, der saa ensidigt paa egen Fordel. Han satte snarere til, end han tog ind. Men derfor hedder det ogsaa: „Tak! ja deraf døde Smedens Kat“.¹ Det kan ogsaa nævnes her, at det hedder: „Smedens Hest og Skomagerens Kone har gjærne de daarligste Sko“, ligesom at „Skomageren tidt har søndrige Sko og Smeden en ond (daarlig) Øxe“.²

Hvad der forøvrigt maa have fæstnet Landsbysmedens Stilling, er hans Forhold til Kundernes Heste. Han ikke alene skoede dem, men hentedes til dem som Læge, og det endskjønt det sagdes, at hans Kure kun bestod i at lade det syge Dyrs Ben gnide med tør Rughalm og at aarelade det³. Hans Virksomhed som Dyr læge blev ved, endog efterat den kongelige danske Veterinærskole fra 1777 havde begyndt at uddanne ikke alene virkelige Dyr læger, men ogsaa særlige Kursmede⁴.

Smedene rangerede da ogsaa forholdsvis højt mellem Haandværkerne. Den faste Rækkefølge synes at have været: Bagere, Smede, Skomagere, Skræddere o. s. v.⁵, ikke at tale om at Guldsmedene, der jo oprindelig hørte med til Smedenes store Lav, rangerede over de Nævnte, strax efter Handelslavene. Guldsmedene var jo selv blevne en Slags Kjøbmænd, idet de i lange Tider handlede ikke alene med Perler og ædle Stene,

¹ C. Nyrop: Lavenes indbyrdes Rang, S. 25.

² E. Mau: Dansk Ordsprogsskat, II, S. 286, 288.

³ Skattegraveren, 1886, II, S. 44; Anton Nielsen: Landhaandværkere, S. 37; H. F. Feilberg: Dansk Bondeliv, S. 182.

⁴ Erik Viborg: Efterretn. om den kgl. dske Veterinærskoles Indretn., 1792, S. 35.

⁵ C. Nyrop: Lavenes indbyrdes Rang, S. 6.

men rentud med Penge (Vexler)¹. Ganske interessant er det at se, at Saxo i sin Fortælling om Kongedatteren Helga og Gudsmeden ikke sætter denne synderlig højt. Han kaldes foragtelig Askepuster (siniflo), og han synes ikke at have tilhørt de Fribaarnes Kreds². I saa Henseende synes Runestenenes Smede forøvrigt at have delt Skjæbne med ham. Paa Kolind-Stenen antydes det, at den, der rejste den, Toste Smed, stod i Afhængighedsforhold til en Mand Asvid, og den ovfr. S. 186 nævnte Toke Smed synes ganske sikkert oprindelig at have været ufri. Han rejste Hörning Stenen over den Mand, der havde givet ham „Kuld og Frelse (Frihed).“³

Ligeegyldigt dog, hvorledes Smedenes — hvad her vil sige alle Haandværkeres — oprindelige Stilling har været. De særlige Smede kæmpede sig frem til en anset Stilling. I en Række af Byer var der Smedegader⁴, ganske som vi ovfr. (VIII, 202) have hørt, at der var Skomagergader; men her maa Essernes Brandfarlighed tages med i Betragtning. Der findes i alt Fald een Bestemmelse om, at Smedene af denne Grund helst burde bo udenfor Byen.⁵ Men selv om f. Ex. en Harniskmager i Overensstemmelse hermed har boet lidt afsides, betød han Noget. Frembringerne af tidligere Tidens kunstfærdige Jernklæder maa absolut have været dygtige Folk, stærke og ansete. Jernskrædderen har paa mange Maader staaet over den almindelige Skrædder. Han svinger staaende sin store Hammer, medens Skrædderen sidder sammenböjet paa sit Bord, „en siddende Smed og en staaende Skrædder passer ikke godt“, og der er sikkert fuld Sandhed i Ordet: „hvad der kan kurere en Smed,

¹ C. Nyrop: Dansk Guldmedekunst, S. 27, 37.

² Saxo ed. P. E. Müller. I, S. 284 flg.

³ Ludv. F. A. Wimmer: De danske Runemindesmærker, I, S. 134 flg. II, S. 153 flg.

⁴ Kjøbenhavn (O. Nielsen: Kbhvns. Hist., I, S. 139, 309; Kbhvns. Dipl., I, S. 354 jfr. 355), Slagelse (Script. rer. Dan. IV, S. 524), Skjelskør (Friis Edvardsen: Skjelskør, S. 125), Horsens (Fabricius: Horsens S. 11, 13), Ribe (Kinch: Ribe, I, S. 525), Varde (Trap: Danm., 2. Udg. VI, S. 450), Odense (Engelstoft: Odense, 2. Udg. S. 129).

⁵ Kbhvns. Dipl., I, S. 675; V, S. 368, 378.

kan slaa en Skrædder ihjel¹. Det var aabenbart med Rette, at Smeden blev Lavenes Konge.

Hvilket Ry gik der efter Sangen i Edda ikke af Vølund Smeds Kunstfærdighed, og hvor maa ikke Hans Tausens Fader have været en indsigtfuld Mand. Han smedede „Jern af Mosen,“ hedder det, han forstod med andre Ord uden Tvivl at fremstille Myremalm, hvad der forøvrigt blev en Ulykke for ham. De fynske Bønder skulle nemlig efter Sagnet have betragtet det som Trolddom og i den Anledning slaaet ham ihjel² Men uden Hensyn hertil staar det fast, at Kjøbstadsmedene nød et absolut godt Omdømme. Da „Holmens Hæders-tegn“ for god Tjeneste blev indstiftet 1801, var det oprindeligt kun bestemt for Holmens Tømmermænd og Knæsmede, d. v. s. de Smede, der fremstillede Skibsknæer, og de Udvalgte, der fik det, fik med det Samme Prædikat af henholdsvis kongelig Skibsbygger eller kongelig Skibssmed.³ Det er endelig ogsaa et fuldt overbevisende Træk, at da Forordningen af 21. Marts 1800 havde paabudt, at Halvdelen af Københavns 32 Mænd, Datidens Borgerrepræsentanter, fremtidig skulde være Kunstnere, Fabrikanter eller Haandværkere, var den Første, der indvalgte, en Smedemester.⁴

¹ E. Mau: Danske Ordsprog, II, S. 117; Skattegraveren, 1884, II, S. 21.

² J. M. Thiele: Danm.'s Folkesagn, I, 1843, S. 160.

³ H. D. Lind: Nyboder, S. 179.

⁴ C. Nyrop: Lavenes indbyrdes Rang, S. 13 Anm. Smedemesterens Navn var Christian Nielsen Rosborg.

